

האליזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

לע"נ יוסף בן אליה וחממה ז"ל לבית גיאת
לע"נ משה בן זילפה ואליאס ז"ל לבית חיימי

נושא השבוע: דיני ממונות (כח)

יא' אייר תשפ"א 1371 (שנה כו')

ההפטר: "ויהי דבר"
(יחזקאל כ')

פרשת אזורי מות-קדושים

"לא תגנובו" (יט, יא)

"לא תגנובו" - שבעשרת הדברות - בגונב נפשות הכתוב מדבר, ואילו "לא תגנובו" בפרשתנו - בגונב ממון (רש"י שמות כ, יג). נשאלת השאלה: מדוע בגונב ממון נקטה התורה בלשון רבים "לא תגנובו", ואילו בגונב נפשות נקטה בלשון יחיד "לא תגנובו"?

ויש לבאר על פי הכתוב בגמרא (בבא בתרא קסה): "רוב בני אדם בגזל ומיעוטם בעריות והכל בלשון הרע". לכן כשמדובר בגונב ממון נקטה התורה בלשון רבים כיוון שרבים נכשלים בגזל, ואילו בגונב נפשות כוון שאין היא מצויה כ"כ נקטה התורה בלשון יחיד.

מסופר על החפץ החיים זצ"ל, שנסע פעם בעגלה כשהוא שקוע בלימודו. לפתע נעצרה העגלה והעגלון קפץ מתוכה, חטף ערמת שחת מהשדה שבצידי הדרך והניחה בעגלתו ומיהר להימלט מהמקום.

שאלו ה"חפץ חיים": "מר עשית?" "לא עשיתי דבר, רק זכיתי במעט מספוא לסוסי העיף". "שמא תאמר בפשטות 'גנבתי'", אמר ה"חפץ חיים". לעגלון לא הייתה ברירה והוא הודה שעשה מעין גניבה בזעיר אנפין. הוכיחו ה"חפץ חיים": "לא מעין גניבה היא זו אלא גניבה ממש, אין זה משנה כיצד אתה מכנה את המעשה. כשאדם נוטל דבר שאינו שלו הרי זו גניבה והתורה הזהירה "לא תגנובו". ללמדנו שלא רק המעשה שבני אדם קוראים לו גניבה הוא שנאסר, אלא גם אם מסווים את השם ומכנים לזה שם אחר, אף זה אסור", מעיני העגלון זלגו דמעות והוא נחפז להשיב את הגניבה כשהוא מבטיח שלא ישוב עוד לכסלה. (תורת הפרשה)

"לא תגנובו ולא תכחשו" (יט, יא)

יש לפרש בדרך צחות, אל לו לאדם לחשוב שאם לא יגנוב הוא ירעב חלילה ללחם ויהיה כחוש ורזה. אדרבא הגניבה היא הגורמת לו לקללה ולמיעוט פרנסה. וזה שאומר הכתוב: "לא תגנובו ולא תכחשו" שאם לא תגנובו "לא תכחשו" - לא תהיו כחושים בגופיכם אדרבא הנוהג ביושר בכל אורחותיו פרנסתו מצויה ברווח.

"לא תעשוק את רעך ולא תגזול" (יט, יג)

כתב ספר החינוך (מ' רכח): ענין מצוה זו, שלא נחזיק ברשותנו ממון אחרים בכפיה או בדרך דחיה ורמאות כאנשי רשע הדוחים את רעיהם בלך ושוב כדי שיישאר הרכוש בידם וזו מידה רעה מאוד, ובכלל זה להלין שכר שכיר וכיו"ב. ואע"פ שהעושק, הגזלה והגניבה עניינם אחד, לקיחת ממון הזולת, הזכיר הכתוב כל אחד בפני עצמו היות ורצה הבורא יתברך להרחיקנו מכל אלו ריחוק רב ולפיכך הזהירנו בו אזהרות רבות. ועוד שרצה הבורא לזכות את ישראל ולפיכך הירבה להם תורה ומצוות מחד ומאידך הזהירם באזהרות כדי שיקבלו שכר הרבה על הפרישה מהם.

תשובה לשאלה לפני שנשאלה

היה זה בעת כינוס הכנסיה הגדולה הראשונה, שנערכה בשנת

תרפ"ג בווינה. אליה התכנסו כל מנהיגי היהדות, אדמו"רים ורבנים, ראשי

ע"פ לוח "אור החיים" של אופק תל אביב * לא לדבר בתפילה * סוף זמן ק"ש לשבוע הבעל"ט 8:40-8:36

כניסת שבת: 6:56 יציאת שבת: 7:48 יציאת ש"ס ר"ת: 8:38

ישיבות ומרביצי תורה, בראשות מנהיג ישראל ורבן של כל בני הגולה, ה'חפץ חיים' וצ"ל. ה'חפץ חיים' התאכסן בווינה בביתו של נגיד יהודי ידוע, בשם ר' עקיבא שרייבר, ששמח על הזכות שנפלה בחלקו לארח את גדול הדור, ועמל להסדיר את כל התנאים הנחוצים לאירוח ה'חפץ חיים' בכבוד מלכים.

הכניסה לבית נחסמה, כדי לאפשר ל'חפץ חיים' מקום מנוחה שקט ורגוע. אך על הגדרות צבאו המוני יהודים, מבקשים לעקוב אחרי הנהגות רבן של ישראל ולזכות להביט בו לרגע קט. עימם, נמנה גם עסקן מפורסם ודגול שהגיע מאנגליה וביקש גם הוא להיכנס אל הבית מתוך מטרה להתייעץ עם ה'חפץ חיים' בנושא חשוב ומרכזי בחייו, אך נתקל גם הוא במחסום האנושי... ברגע של שקט, פנה לבעל הבית, וביקש: "ראה נא, יש לי שאלה חשובה, קריטית לחיי. ומי כמו ה'חפץ חיים' יוכל לענות עליה. אנא, הרשה לי להיכנס למעונך, כדי לשוחח עם ה'חפץ חיים' לזמן קצר, ולשמוע את אשר יצווה לי הכהן הגדול".

ר' עקיבא נענה על אתר, הן הוא מכיר את פעליו הברוכים של העסקן מאנגליה, ואמר: "היכנס נא בשעה אחת בצהרים, אז סועד ה'חפץ חיים' את ארוחת הצהריים. עם סיום הארוחה, תוכל לשוחח עמו רגעים מספר. רק אל תאריך...". העסקן התמלא שמחה והתרגשות, ובשעה היעודה השתחל אל הבית מכניסה צדדית, והגיע לסלון. הוא התיישב לשולחן בראשו ישב ה'חפץ חיים', והביט ברבן של ישראל בהתרגשות וברעדה. איזו זכות כבירה, לשבת לאותו שולחן עם גדול הדור. באותה שעה, אמר ה'חפץ חיים' את מזמור "השם רועי לא אחסר", כפי שנהג בכל סעודה לאט ובהטעמה, כשהוא מדגיש את המילים: "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי, ושבתי בבית השם לאורך ימים". אחר כך, הוא נשא עיניו אל יושבי השולחן, ונתקל בעסקן מאנגליה היושב לצדו, אותו לא ראה מעולם, ופנה אליו בשאלה: "תמה אני על דוד המלך עליו השלום, מדוע נקב בלשון 'רדיפה' על 'טוב וחסד'. הן 'רודף' הוא אדם רע, היורד לחייו של אדם אחר. רדיפה היא מעשה נורא, כואב ומצער מאוד, בעוד ש'טוב וחסד' – הם דברים מבורכים ומשמחי לב. מדוע בחר דוד המלך לקשור את ה'טוב וחסד' עם המונח 'רדיפה'?" העסקן הביט ב'חפץ חיים' בהפתעה מוחלטת, אינו מבין מדוע ה'חפץ חיים' פונה אליו בשאלה. רק כשהשיב ה'חפץ חיים' הבין העסקן את המתרחש: "אסביר לך. בעצם, לכל אדם יש רודפים, אלה החיים. יש מי ששונאיו רודפים אותו, יש מי ששכניו רודפים אותו, יש מי שסתם אנשים רודפים אותו. יחידים זוכים שהעיסוק ב'טוב וחסד' רודף אותם – הם עסוקים בלהיטיב לנזקקים, בהקמת מוסדות תורה, בגמ"חים, ועיסוקיהם רודפים אותם, כי בכל עת אנשים פונים אליהם, מבקשים את עזרתם, מתייעצים עימם, הם ממש מרגישים 'נרדפים' בעיסוקם בטוב וחסד...". ה'חפץ חיים' הישיר מבטו אל העסקן היושב מולו: "לפיכך מתפלל דוד המלך, כי 'אך טוב וחסד' ירדפו אותו. אין לו צורך ברודפים נוספים, עדיפים רודפים מכל סוג שמבקשים 'טוב וחסד', מאשר רודפים בנושאים אחרים!".

ה'חפץ חיים' סיים את ההסבר, ונטל ידיו למים אחרונים. העסקן ההמום קם סמוך לחיים מעם השולחן ופנה לצאת, אז עצרו בעל הבית, ר' עקיבא שרייבר. "הלא ביקשת לשאול משהו, איזו שאלה קריטית מאוד לחיך, ועדיין לא שאלת, מדוע אתה ממחר לצאת?" חייך העסקן והשיב: "השגתי את מבוקשי גם השגתי... השאלה שעמדה לפתחי אכן הייתה דרמטית לחיי – הן זכיתי להקים במו ידי תלמוד תורה ובית מדרש, גמ"חים להלוואות וקופות צדקה וחסד. העשייה הענפה התפתחה והלכה, וכיום – העיסוק בחסד והטיפול בבעיות השוטפות במוסדות שהקמתי רודף אותי וגוזל את כל זמני, אין לי פנאי לעסקיי הפרטיים ולמשפחתי... יום ולילה, אנשים נוקשים על דלתי. זה מבקש הלוואה, ההוא מבקש תמיכה, פלוני רוצה שאקבל ילדיו למוסד החינוכי... אין לי יום ואין לי לילה, עשרים וארבע שעות ביממה אני משועבד למענה ולטיפול

בעיסוקים הבודעים, ואינני מסוגל עוד לשאת...". קולו של העסקן נסדק, מבטו הצטנף בדמעות. "סיכמתי עם רעייתי, כי אלך לשאול את פי ה'חפץ חיים' כדת מה לעשות. הלא אין שאלה הרת גורל ורבת משמעות לחיי, כמו השאלה אם להפסיק את עיסוקי השונים ולהעבירם לאנשים אחרים, או להישאר בתפקידי הנוכחי למרות המחיר הכבד הכרוך בו. והנה, אך פתח ה'חפץ חיים' והאיר את הפסוק 'אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי' בביאורו הבהיר הבנתי את התשובה כולה. הלא ה'חפץ חיים' אמר, בצורה הכי ברורה, כי אין בידינו אפשרות לבחור אם להיות 'נרדף'. כל מה שאני יכול לבחור, זה אם להיות נרדף בשל עיסוקי בצדקה וחסד, או בשל סיבות אחרות... אני בוחר באופציה בה בחר דוד המלך, להמשיך לעסוק בחסד גם במחיר המרדף!". מי שעוסק בחסד, בהלוואות או בנתינות, מכיר בוודאי את התחושה הזו. הטלפון אינו חדל מלצלצל, אנשים מתדפקים על הדלת בכל שעות היום והלילה. זה עשוי ליצור תחושת מיצוי או רצון להקל, להוריד מהעומס. לברוח מההתחייבות לסייע, מהחובה לעזור ולבחור בחיים שקטים ורגועים יותר

ובכל זאת, מאיר ה'חפץ חיים' באור יקרות: אם זכית להיות נרדף בשל העיסוק בחסד, תשמח ותודה לה' על הזכות הזו, עד כדי שתתפלל להמשיך להיות נרדף על לא עוול בכפך, לשאוף להיות נרדף על מעשי החסד שבידך! כשהיהודי הבא יפנה אליך ויבקש הלוואה, אתה יודע שבעקבותיו יבוא עוד. תתחיל כאן קבלת קהל, זה יבקש ללוות בשיקים וזה בדולרים, זה יבוא ביום וזה בלילה, צרכי עמך מרובים ודעתם קצרה, אבל עדיף להיות נרדף בעסקי 'טוב וחסד'! (מתוך אתר דרשו ד' ועוזו)

הלכות גניבה גזילה [כח]

פינת ההלכה

א. אסור לגנוב או לגזול אפילו פחות משהו פרוטה בין מישראל בין מגוי, בין מגדול ובין מקטן (ש"ע חו"מ סי' שמח ס"א-ב, סי' שנט ס"א, ג).

גזל בריבית [ז] (קניה בתשלומים)

ב. התורה אסרה להלוות וללוות בריבית (ש"ע יו"ד סי' קס ס"א) בין שההלוואה בכסף, באוכל או בדבר אחר (ע"פ חומש דרכים כג כ, ש"ע גס, נשך כסף לגר"א פ"ב ס"א). יש אומרים שיסוד האיסור מדין גזל (נשך כסף סי' ב עמ' סו-סט).

ג. אסור לקנות מוצר בתשלומים מחנות מסוימת אם ידוע לקונה בזמן הקניה שהמחיר במזומן בחנות זו זול יותר (ש"ע סי' קעג ס"א) משום ריבית (מדרבנן) [אבל במזומן מותר לקנות] (פסקת רבית פ"י ס"א) אך אם מחיר התשלומים והמזומן זהה אין איסור (נשך כסף פ"ה ס"א).

הטעם: ע"י דוגמא – אדם שנכנס לחנות למוצרי חשמל וקנה מכונת כביסה בשווי 2000 ₪ [מחיר מזומן] וכוון שרוצה לשלם בתשלומים חייבו המוכר בסך של 2200 ₪. כשמקבל הקונה את מכונת הכביסה לביתו ועדיין לא שילם את מלוא תמורתה נחשב שקיבל הלוואה של 2000 ₪ [=שווי מכונה] שאותה מחזיר בתשלומים אך 2200 ₪, התוספת של 200 ₪ הינה ריבית דרבנן. (ע"פ חוט השני לגר"י קרליץ ס"ב ס"א, יסודות הריבית לגר"י אמסלם עמ' פח).

ד. האיסור לקנות בתשלומים כשמחיר התשלום במזומן באותה חנות זול יותר הוא בין שידע על 2 המחירים מהמוכר עצמו, ממודעת פרסומת (בחנות או בעתון) (פסקת רבית פ"י ס"ב ע"פ דרכי תשובה ס"ז) או מפי חבר (חוט שני עמ' כג).

ה. מוכר "שאומר" מי שמשלם במזומן מקבל הנחה, והמשלם בתשלומים אין לו הנחה וישלם את המחיר האמיתי הגבוה, אסור לקנות ממנו בתשלומים (חוט שני עמ' כג, נשך כסף פ"ה ס"ב) ואפילו שלוקח מחיר גבוה יותר בתשלומים כדי לזרז את הקונה לקנות במזומן (נשך כסף סס).

הטעם: אם בסופו של דבר דורש שני מחירים שונים, אין ההלכה משתנה בגלל ניסוח שונה היות ובמציאות הוא גובה על תשלומים יותר (סס).

ו. מותר למוכר בתשלומים [כשהמחיר זהה למזומן] לגבות בנוסף "דמי גביה" עבור הוצאות טיפול בגביית התשלומים [ואומר זאת לקונה] (כגון: עמלת בנק להפקדת צ"ק וכדו'). ואין זה נחשב ריבית האסורה בגביית תשלומים, ובלבד ש"דמי הגביה" יהיו אמיתיים (על הוצאות בפועל) (חוט שני עמ' כג ס"ז, יסודות הריבית לגר"י אמסלם עמ' פז).

ז. המוכרים מכירת חיסול במחירים מוזלים ממחירי השוק או העושים "מבצע מכירות" ו"מבצע

הנחות" למשלם במזומן, אולם למשלם בתשלומים דורשים המה את מחיר השוק, אסור לקנות מהם בתשלומים.

הטעם: כיון שאצל מוכר זה אפשר להשיג מוצר זה במחיר זול יותר ממחירי השוק, נחשב שזהו המחיר האמיתי אצלו, ואם גובה על תשלומים יותר ההפרש הזה הוא ריבית (חוט שני עמ' כז, נשך כסף ס"ה).

ח. מוכר החפץ בתשלומים בלבד ומציע שני סוגי תשלומים: מס' תשלומים מועט במחיר מסוים או מס' תשלומים מרובה במחיר גבוה יותר, אסור לקנות ממנו במס' תשלומים מרובה משום ריבית.

הטעם: שסוף סוף על הלוואה לזמן ארוך יותר לוקח תמורה גדולה יותר (נשך כסף סס ס"ג).

ט. מוכר המציע 2 אפשרויות לתשלום המוצר, מחיר למזומן או לתשלומים כשהמחיר בתשלומים אינו גבוה יותר אבל צמוד הוא לדולר או למדד, ראוי שלא לקנות בתשלומים (נשך כסף ס"ד, עיין חוט שני עמ' כז).

י. אם הקונה לא יודע ולא מתעניין מהו המחיר במזומן של המוצר אלא מבקש מהמוכר את המחיר לתשלומים בלבד, מותר לו לקנות בתשלומים. [אע"פ שלאמיתו של דבר אם יברר על התשלום במזומן יתברר שהוא זול יותר] שאין זה נראה כריבית (עיין שו"ע סי' קעג ס"ג, משנת רבית לגר"א לכוני פ"ז ס"ג, פקעת רבית ס"ד סס, מלוה ה' ח"צ פ"ט ס"ב).

יא. יכול המוכר למכור והקונה לקנות בתשלומים אע"פ שהמחיר במזומן נמוך יותר ע"י שחותמים על "היתר עיסקא" ומצינים זאת בחשבונית הקניה [היתר שמוגבל לתנאים מסוימים ויבואר בעתיד] (נשך כסף ס"ז).

יב. יכול המוכר למכור והקונה לקנות בתשלומים אע"פ שהמחיר במזומן נמוך יותר, כשקונה בכל תשלום מהתשלומים חלק מן המוצר (שו"ע סי' קעז ס"ד) היינו כשקונה מוצר בר קימא (כמקור וכדו') יכול להתנות בהסכם הקניה שאינו רוצה לזכות בכל המוצר מיד אלא בכל תשלום שיפרע רוצה הוא לזכות בחלק מהמקור (כגון: אם משלם ב-20 תשלומים אזי בכל תשלום רוצה לזכות ב-1/20 מהמקור) נמצא שאחר כל תשלום חלק נוסף מהמקור קנוי לו והשאר מושאל לו (וצריך לציין בחוזה הקניה במפורש שהקניה בחלקים תהיה מלמטה למעלה) (נשך כסף ס"ח, חוט שני עמ' כה).

הטעם: כדי שיהיה איסור ריבית צריך שתהא הלוואה ובמקרה כזה אין הלוואה כלל כי הקונה לא חייב כסף למוכר אלא המוצר המושאל לו, ובכל תשלום קונה חלק מהמקור עד סיום כל התשלומים (נשך כסף סס).

הלכות ל"ג בעומר שחל ביום שישי

א. נוהגים להרבות שמחה ביום ל"ג בעומר שהוא יום ההילולא של רבי שמעון בר יוחאי (סי' תלג ס"ב דהרמ"א) אין אומרים בו תחנון בתפילה (סס) [וכן במנחה של ערב ל"ג בעומר לא אומרים תחנון (משנ"צ ס"ק טו)].

ב. יש נוהגים לערוך לימוד בליל ל"ג בעומר במנין וללמוד משבחי רבי שמעון בר יוחאי המפוזרים בש"ס ובזוהר הקדוש ומנהג יפה הוא (החיד"א כמורה אכזב אות רכג).

ג. נוהגים להדליק בל"ג בעומר מדורות ונרות לכבוד רבי שמעון בר יוחאי [בכל רחבי הארץ] (טעמי המנהגים עמ' רעב ס"ד).

הטעם: לפי שיום פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי היה היום הארוך ביותר, ובאותו יום גילה את סודות הזוהר ולא היתה לשמש רשות לשקוע עד שסיים סודותיו שאז עלתה נשמתו למרום, וגם לרמוז על האש שהיתה שורה על הבית כל אותו יום פטירתו כמובא בזוהר הקדוש (סס).

ד. מותר לשמוע שירים עם מוזיקה לכבוד התנא הקדוש רבי שמעון בר יוחאי [בכל הארץ] כבר בליל ל"ג בעומר (תורת מועדים לגר"ד יוסף פסח פ"ב ס"כה, קיטור ויקו"י לגר"י יוסף ח"צ סי' תלג ס"ט).

ה. **הספרדים:** נוהגים שלא להסתפר ולא להתגלח עד ל"ד בעומר בבוקר (שו"ע סי' תלג ס"ב) והשנה שחל בשבת ו-ל"ג בעומר חל ביום שישי מותר להסתפר ולהתגלח ביום שישי מפני כבוד השבת (שו"ע סס) ואם יש לו סיבה כל שהיא המונעת מלעשות כן ביום מותר אף בליל ל"ג בעומר (חמישי בלילה) (חזו"ע יו"ט עמ' רסז).

האשכנזים: נוהגים שלא להסתפר ולא להתגלח עד ל"ג בעומר בבוקר (הרמ"א סס) והשנה שחל ביום שישי בעת הדחק מותר אף בליל ל"ג בעומר (חמישי בלילה). (משנ"צ סס ס"ק א).

ו. **הספרדים:** נוהגים שלא לשאת אישה עד (שו"ע ס"א סס) ל"ד בעומר בבוקר (חזו"ע יו"ט עמ' קג-קנד ויקו"י סס, תורת מועדים סס), והשנה שחל בשבת מותר להתחתן כבר בליל ל"ג בעומר (חמישי בלילה) (תורת מועדים סס ס"ד).

האשכנזים: נוהגים שלא לשאת אישה עד ל"ג בעומר בבוקר (הרמ"א סס סי' תלג ס"א) ויש מהאשכנזים שמקילים מ-ליל ל"ג (חמישי בלילה) (פסקי תשובות לגר"א מנלכוס סי' תלג ס"א תורת מועדים ועוד).